

Къде са децата в плановете на държавата до 2030 г.?

9.9.2026 - | Национална мрежа за децата

Анализ на Национална мрежа за децата на Програмата за управление на Република България 2026-2030 г. и предложения за по-цялостна политика за правата и благосъстоянието на децата.

Резюме

Програмата за управление на Република България 2026-2030 г представлява важна основа, но не и достатъчна програма за правата и благосъстоянието на децата. В нея се откриват някои значими и в някои области сравнително подробно разписани намерения – най-вече по отношение на образователните политики с фокус върху приобщаващото образование и частично по отношение на социалната подкрепа. Положителен знак е изричното поемане на ангажимент за разработване на Национална стратегия за детето, създаване на Национална информационна система за децата и Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца.

В същото време цялостният прочит на програмата показва съществен системен дефицит – политиките за деца и в подкрепа на семействата не са хоризонтален приоритет на управлението. Въпреки очаквания резултат за подобряване на стратегическата рамка за гарантиране на правата на детето, децата остават разпределени “на парче” между социална, демографска, образователна, здравна, младежка, спортна, културна, правосъдна и вътрешна политика, без обща рамка, общи резултати и механизъм за координация. Възможно е това да бъде адресирано през ангажимента за разработване на Национална стратегия за детето; в същото време, документът оставя впечатление, че децата не са предмет на разглеждане от управленската програма.

Къде са децата в управленската програма?

Някои детски политики присъстват, но на практика липсва цялостна политика за детето

Всъщност, програмата за управление на България съдържа специален подраздел „Подкрепа за децата и семействата“, но той включва само шест сравнително общи мерки, някои без конкретика и яснота какво всъщност съдържат: интегрирана подкрепа, семейно подпомагане, стратегически документи, информационна система, картографиране на екстремната детска бедност и подкрепа за съчетаване на работа и семейство. Останалите политики за децата са разпръснати в други раздели – образование, култура, здравеопазване.

Повечето заложили мерки имат описани очаквани ефекти, които обаче не са измерими резултати. Формулировки като „повишено благосъстояние“, „гарантирана адекватност“, „подобрена достъпност“, „повишен брой“, „по-успешна интеграция“ или „намаляване на дела“ задават посока, но не казват какъв е конкретният резултат. В управленската програма липсват такива ключови резултати като намаляване на регионалните различия в детската смъртност, на броя на децата, преживели насилие, резултати за деца, които да растат в семейна среда, а

не в резидентна грижа и др.

Финансовото обезпечаване на детските политики остава неясно

В управленската програма няма консолидирана картина колко ще струват детските политики, откъде ще се финансират и как ще се проследява инвестицията в децата. Липсва намерение за бюджетиране, насочено към оценка на инвестициите в децата и ефекта от тях.

Част от най-важните мерки са изместени твърде късно във времето

Срокът за Национална стратегия за детето и Национална програма за превенция на насилието е декември 2027 г., а за редица ключови образователни и социални промени – 2028-2030 г. Това създава риск значителна част от мандата да премине в разработване на документи и инструменти, вместо в реално прилагане и оценка на политики. Особено необосновано е Национална програма за превенция на насилието за периода 2027-2030 г. да бъде разработена едва до края на 2027 г.

Някои групи деца практически отсъстват от Програмата за управление на България

В програмата се споменават децата със специални образователни потребности, децата с увреждания и хронични заболявания, деца в екстремна бедност. Липсват обаче децата от многодетни семейства и семейства с един родител, децата в приемна и резидентна грижа, децата с психично-здравни особености и потребност от палиативни грижи. Въпреки заявеното намерение от страна на правителството за реформа в детското правосъдие, в управленската програма с изключение на полицейските мерки изобщо липсват децата в конфликт със закона.

Благосъстояние на децата

Програмата си поставя общата цел за „повишаване на благосъстоянието на децата и техните семейства“ и предвижда интегрирана социална, здравна и образователна подкрепа, „адекватно семейно подпомагане“, картографиране на децата в екстремна бедност и финансова подкрепа за услуги за отглеждане на деца на работещи родители. Тези мерки обаче не са достатъчни спрямо мащаба на проблема. „Бележник 2026“ отчита, че през 2025 г. 33,1% от децата са в риск от бедност или социално изключване, а 27% – в риск от бедност. Особено висок е рискът при многодетните и еднородителските семейства. На този фон „картографиране на децата, живеещи в екстремна бедност“ е необходимо, но е диагностична мярка, а не политика за намаляване на бедността. Остава неясно какъв резултат следва да постигне семейното подпомагане, кои плащания ще се променят и с какви аргументи, как ще бъдат достигнати семействата извън системата.

Семейна среда и алтернативни грижи

Една от най-сериозните празнини в управленската програма след децата в конфликт със закона, са мерките, насочени към осигуряването на семейна среда за всяко дете в България. В управленската програма социалните услуги са разгледани подробно, но основният фокус на съответния приоритет е върху възрастни хора и хора с увреждания. Предвидени са нови стандарти за финансиране, измерване на качеството, информационни системи и подобряване на професионалния статут на социалните работници – все важни системни мерки, но без самостоятелна рамка за услугите за деца и семейства. Програмата е далеч от смисъла на създаване на система, насочена към ранна подкрепа на семейството като реформа в системата

за закрила на детето или осигуряване на равномерен достъп до социални услуги – и оставя система, която е способна единствено на реакция при тежки семейни кризи. В програмата липсват както мерки, насочени към подкрепа на семействата и предотвратяване на разделянето на детето и семейството, така и резултати за децата, които по една или друга причина не живеят с родните си семейства, като например, осигуряване на устойчивост на приемната грижа и осиновяването.

Национална мрежа за децата препоръчва разработването на пакет мерки в рамките на политиките за подкрепа на семействата, която да включва превенция на разделянето на деца и родители, устойчивост и развитие на приемната грижа и подкрепа на младите хора, напускащи алтернативна грижа.

Закрила на детето от всички форми на насилие

Ангажиментът за Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца 2027-2030 г. е необходим и следва да бъде подкрепен. В същото време, срокът за разработване на програмата е чак в края на 2027 година.

Основният проблем остава липсата на цялостен подход към проблема с насилието над деца, включително мерки за предотвратяване на насилието. Така например, в раздела за вътрешен ред децата се появяват основно през „превенция на детската престъпност“, полицейски проверки и общи мерки срещу противоправно съдържание онлайн. Закрилата от насилие изисква не само полицейски отговор, а система, която включва образование, здравеопазване, социална работа, полиция, прокуратура, съд, общини, доставчици на услуги и граждански организации. Особено важни са специфична политика за безопасност на децата онлайн, системно обучение и супервизия на всички професионалисти, работещи с и за деца, надеждни национални данни за насилието.

Национална мрежа за децата препоръчва приемането на Националната програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца значително по-рано през 2027 година с включени конкретни национални индикатори, конкретен бюджет, механизъм за междуинституционална отчетност и специфичен фокус върху онлайн насилието.

Правосъдие за деца

Правосъдието за деца е най-сериозният пропуск в програмата. Правителството заявява обща реформа на наказателното правосъдие и изработване на нов Наказателен кодекс и съществена реформа на НПК до юли 2029 г., но не формулира специфичен приоритет за правосъдие, съобразено с правата и потребностите на децата. В програмата не се открива изрична реформа на Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните.

Национална мрежа за децата настоява управленската програма да включи цялостна реформа в детското правосъдие, включително замяна на остарелия модел на Закона за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, развитие на възстановително правосъдие и услуги и насочени към децата в конфликт със закона,

Ранно детско развитие

Правителството предвижда изграждане на единна система за образование и грижа в ранна детска възраст чрез сближаване на изискванията към ясли и детски градини, система за наблюдение и оценка на качеството, инструменти за проследяване на развитието, нов модел за

подготовка на специалисти и увеличаване на капацитета.

Като ограничение, обаче, остава неадресираната липса на обща система между здравеопазване, образование и социална подкрепа. Малките деца от 0 до 3 години остават без достатъчно внимание. Заедно с това, значителна част от мерките са планирани едва за 2028-2030 година.

Национална мрежа за децата препоръчва създаването на национална рамка за ранно детско развитие (0-7 години), която да включва, но да не се ограничава само до ОГРДВ. Подобна програма включва национални стандарти за качество, развитие на патронажната грижа и домашната подкрепа, регламентирана и устойчиво финансирана система за ранна детска интервенция, които към момента липсват.

Детско здраве

Стъпка в положителна посока е формулирането на отделен резултат „Гарантирано високо качество на детското здравеопазване“. Управленската програма включва Национална детска болница, разширяване на неонаталния скрининг, модернизиране на неонатологичните структури, интегрирани услуги за деца с увреждания и хронични заболявания, финализиране на деинституционализацията на здравно-социалната грижа за 0–3 г., училищно здравеопазване и програми за здравна грамотност.

В същото време липсват конкретни резултати и краен срок за постигане на поставените цели. Липсват ясно обособени специфични политики и мерки, насочени към психичното здраве на децата и развитие на палиативни грижи.

Образование

Раздел “Образование” е вероятно най-подробно разписаният раздел в управленската програма. Налице са ангажименти за пълен обхват на децата в задължителна образователна възраст, ранно идентифициране на проблеми, езикова подкрепа за деца, чийто майчин език не е български, развитие на образователните медиатори, повече специалисти и целодневна програма за деца със СОП, социално-емоционално учене и др. В същото време, голяма част от индикаторите за резултат не дават информация за реалния резултат от политиките – обхванатите ученици и промените в инфраструктурата не дават възможност за измерване на качеството на образованието. Друг пропуск е разглеждането на психологическата подкрепа предимно през работата с деца със СОП – необходимо е осигуряването на достъпна и качествена психологическа подкрепа за всички деца, включително превенция на насилие, тормоз, зависимости и отпадане.

Макар темите за дигитална и здравна грамотност да присъстват в програмата, остава неясно как те са свързани в последователно

Спорт, култура и свободно време

Програмата съдържа няколко конкретни намерения – програми за спорт за деца, включително деца със СОП, ежедневна двигателна активност в началния етап, както и „Национален културен паспорт“ за деца и младежи от 6 до 18 години. Заложен е минимален национален стандарт за ежегоден достъп на всяко дете до театър, музей, кино, концерт, библиотека и обект на културното наследство, със специален компонент за деца от отдалечени населени места, деца с увреждания и социално уязвими деца.

Липсват политики за достъпни и безопасни пространства за игра и учене на открито.

Детско участие

Макар управленската програма да говори за младежки съвети, доброволчество и гражданско участие, това не е равнозначно на гарантиране на правото на участие на всички деца. Липсва яснота как децата биха били консултирани при политики, които ги засягат.

Какво НМД предлага да бъде добавено към управленската програма

Национална мрежа за децата предлага правителството да допълни механизма за изпълнение на програмата с хоризонтален пакет „Права и благосъстояние на децата 2026-2030“, съдържащ най-малко следните ангажименти:

1. Национална стратегия за детето, приета възможно най-рано през 2027 г., придружена от годишни планове за действие, бюджет, индикатори и публично отчитане.
2. Национална информационна система за децата, позволяваща интегрирани и дезагрегирани данни по възраст, пол, увреждане, регион, семейна ситуация и други релевантни показатели при спазване на правилата за защита на личните данни.
3. Оценка на въздействието върху децата при ключови законодателни, бюджетни и стратегически решения.
4. Детско бюджетиране – ежегодно публично проследяване на средствата, които държавата инвестира в децата, и на резултатите, които тези инвестиции постигат.
5. Измерима цел за намаляване на детската бедност до 2030 г., със специални мерки за най-уязвимите семейства и обвързване с Европейската гаранция за детето.
6. Реформа на системата за закрила на детето – повече социални работници, адекватно заплащане, специализация, супервизия, управление на натоварването и ясни стандарти за работа по случай.
7. Система за ранна подкрепа на семействата, която да предотвратява разделянето на деца и родители.
8. Устойчива приемна грижа и подкрепен преход към независим живот за младежите, напускащи грижа.
9. Национална програма за превенция на насилието, приета без ненужно отлагане, с измерими цели, бюджет и специални компоненти за училищно, сексуално и онлайн насилие.
10. Цялостна реформа на детското правосъдие, включително замяна на остарелия модел по ЗБППМН и развитие на възстановителни и общностни мерки.
11. Национална система за ранно детско развитие 0-7 години, включително ранна интервенция, патронажна грижа и семейно-ориентирана подкрепа.
12. Цялостна детска здравна система, в която Националната детска болница е център на национална мрежа, а не самостоятелен инфраструктурен проект; развитие на психично-здравна и палиативна грижа, регистри, скрининг и проследяване.
13. Измерими цели за качеството и равнопоставеността в образованието, включително намаляване на функционалната неграмотност и зависимостта на резултатите от социално-икономическия произход.
14. Гарантиран достъп до спорт, култура, игра и свободно време, независимо от дохода и местоживеенето.
15. Национален механизъм за детско участие във всички политики, които засягат децата.

Най-същественият въпрос пред управленската програма е дали тя включва мерки, отнасящи се до децата, а дали в края на 2030 г. държавата да докаже с данни, че животът на децата се е подобрил.

Ясната интегрирана политика за децата, която включва всички области, които се отнасят до тях – социална, здравна, образователна, правосъдие – ще покаже какво е необходимо за гарантирането на благосъстоянието на всяко едно дете – и би направило тази цел споделена отговорност на цялото управление. Единствено така управленската програма може да превърне натрупаните през последните години отделни реформи и добри намерения в последователна държавна политика, чийто резултат е за всяко дете – независимо къде живее, в какво семейство се ражда, какъв е икономическия му статус и дали е жертва на насилие – има възможност за бъде здраво, защитено, образовано, подкрепено и чуто.

<https://nmd.bg/kade-sa-deczata-v-planovete-na-darzhavata-do-2030-g>